

Szakadát István

A Nemzeti Névtér a nemzeti emlékezet adattára

A nemzeti kultúra megőrzése, bővítése, gazdagítása és továbbörökítése a közgyűteményi, a tudományos és oktatási intézmények feladata. A világról alkotott tudásunk, kulturális értékeink és hagyományaink kulturális dokumentumokban testesülnek meg, amelyek megőrzése, hozzáférhetővé tétele, és a befogadás révén történő folyamatos újratermése a nemzeti identitás fenntartásának egyik legfontosabb eszköze, kiemelt identitás- és emlékezetpolitikai feladat.

A technikai fejlődés eredményeként a kulturális dokumentumok gyakran ugyanazt a tartalmat hordozzák, csak más hordozókon, eltérő technikai eszközök segítségével lehet befogadni őket. A digitális technológiák elterjedésével a kulturális dokumentumok használatához szükséges technikák egységesednek, és a digitális platformon létrejön (vagy létrejövőben van) egy integrált infrastruktúra, amelyen keresztül egységesen és egyszerre érhető el az addig különböző eszközökkel és különböző kulturális szegmensekben, gyakorlatokban kezelt dokumentumok. A hálózati hozzáférés megteremti annak lehetőségét, hogy a kulturális dokumentumokhoz bárki, bármikor, bárhonnán hozzáférjen. Az új technológiák egyedülálló lehetőségeket teremtenek a kultúrpolitikai, a közgyűteményi, valamint a tudomány és az oktatás területén tevékenykedő szereplők számára, hiszen a nemzet, a nyelvi és kulturális közösség minden tagja számára biztosítani lehet a kulturális értékekhez és tartalmakhoz való hozzáférést.

Ez a megváltozott helyzet új feladatok elé állít minden szereplőt. A közgyűtemények elsődleges feladata mindig is az volt, hogy biztosítsák a kulturális dokumentumok hosszú távú megőrzését és hozzáférhetővé tételét. Ez az elvárás

nem változik meg az új, digitális környezetben sem, de a megvalósítás módja átalakul. A megőrzés digitális platformon – jelentős részben – informatikai feladattá válik, ám a hozzáférhetőség biztosításának kulcsfontosságú mozzanata, a kulturális tartalmak leírása, katalogizálása továbbra is a közgyűteményi dolgozók kompetenciájába tartozik, és minél több kulturális dokumentum kerül be a digitális térbe, annál fontosabb szerepet kap ez a visszakereshetőséget biztosító dokumentumleíró tevékenység.

A közgyűteményi intézmények (különösen a könyvtárak) a múltban is egyfajta elosztó és eligazító hálózatként működtek, annak érdekében, hogy a kulturális értékek iránti érdeklődést ott elégítsék ki, ahol a – földrajzi térben szétszóródó – emberek élnek. A digitális-hálózati platformon a közgyűteményi, könyvtári szakemberek feladatát továbbra is ez a kettősség jellemzi. Egyfelől továbbra is metaadatokkal kell ellátniuk – vagyis szakszerű módon le kell írniuk – a kulturális dokumentumokat. Az új feltételek mentén azonban ezt már úgy kell megvalósítani, hogy a hálózaton keresztül egyetlen, egységes és integrált, országos archívumi rendszer keretei között végezze a munkáját minden archívumi szakember – természetesen szakágazati szegmenseken belül. Ehhez szükség van egy olyan informatikai infrastruktúra megteremtésére és fenntartására, amely megfelelő módon képes kiszolgálni ezt az országosan szerveződő szakmai munkát. Az egységesedő, integrálódó kulturális, közgyűteményi adatbázisokat a térben szétszóró szakemberek együttműködése révén lehet folyamatosan fenntartani.

Biztosítani kell azt is, hogy a kulturális tartalmakhoz sokféle módon lehessen hozzáférni. A hozzáférés sokféleségét – a közgyűteményi dolgozók mellett – a tudományos világ és az oktatási intézményrendszer szereplői biztosíthatják. Az egységes és integrált kapcsolatrendszerbe szőtt metaadatbázisok segítségével elérhető kulturális tartalmakhoz folyamatosan újabb és újabb szolgáltatásokat kell fejleszteni és nyújtani: olyan narratívákat kell megalkotni, amelyek eltérő logikájú rendszerezéseket tesznek lehetővé, és így a különböző területekről, különböző érdeklődéssel érkező látogatók számára alternatív belépési pontokat, eltérő logikájú bejárési útvonalakat alakítanak ki. Ezt a célt egy olyan integrált kulturális adatbázisrendszer kiépítésével és fenntartásával lehet elérni, amelyet egységes tartalominfrastruktúra szolgál ki, és amelyhez dinamikusan bővülő, a közgyűteményi, kulturális, tudományos, oktatási szereplők által szabadon bővíthető szolgáltatásegyüttes kapcsolódik.

Ha feltételezzük, hogy a közgyűtemények minden kulturális adatbázist elérhetővé tettek már a nagyközönség számára, akkor a következő kérdés az kell legyen, hogy miként lehet jó szolgáltatásokkal kielégíteni a kulturális igényeket. Arra már van válasz, hogy a sokféle kulturális igénynek csak sokféle szolgáltatás kifejlesztésével lehet megfelelni. Az egyik legfontosabb kérdés az, hogy a digitális nemzeti emlékezetet alkotó szövevényes adatrendszerben hogyan tudnak a szolgáltatás-gazdák érdekes, tanulságos, tartalmas ösvényeket vágni? Ha csak egymás mellett

állnak a nagy kulturális (könyvtári, múzeumi, levéltári, filmtári stb.) adatbázisok, és mindegyik kulturális szegmensbe elkülönült belépési pontokon keresztül lehet belépni, csak az adott szegmensen belül vezető útvonalakon lehet haladni, akkor pont a kultúra szövevényes, összekapcsolódó jellegéből fakadó különleges élményt nem tudjuk biztosítani a látogatók számára. A válasz erre adott: átjárhatóvá, interoperábilissá kell tenni a kulturális adatbázisainkat. Kérdés azonban, hogy ezt miként lehet megvalósítani. A válasz pedig az, hogy azokon a pontokon keresztül lehet összekötni, átjárhatóvá tenni a nagyobb kulturális szegmenseket, amelyek közősek ezekben.

Ilyen pontok: a kulturális termékek alkotói, létrehozói, a személyek, szervezetek, testületek. Ezek felbukkanhatnak az összes kulturális területen, a földrajzi helyek sokféleképpen összekapcsolják a kulturális tevékenységeket, illetve azok eredményeit, a kulturális dokumentumok (könyvek, filmek, zeneszámok stb.) nemcsak a saját világukban (a könyv a könyvtárban, a film a filmtárban stb.), de más kulturális szegmensekben is megjelenhetnek (egy könyv lehet egy film alapja, egy zeneszám megszólalhat egy filmben, egy könyv szólhat filmekről stb.). A kérdés az, hogy miként lehet ezeket a közös pontokat arra használni, hogy a kulturális adatbázisok átjárhatóvá váljanak általuk. Akkor van esély erre, ha a közösen használt entitásokat azonos módon tudjuk meghivatkozni. Ennek a közös hivatkozási rendszernek a biztosítóka a nemzeti névterek felépítése és közös használata, amit természetesen a közgyűjteményeknek kell közösen felépíteniük és folyamatosan karbantartaniuk.

* * *

A névterek azokat a névelemeket egységesítik és egyértelműsítik, amelyek egyedi entitásokra vonatkoznak és nagy részben közősek a különböző közgyűjteményekben (személynevek, testületi-szervezeti nevek, földrajzi helynevek, könyv-, folyóirat-, cikk-, filmcímek stb.). Ha ezeket azonos módon hivatkozzák meg a különböző kulturális adatbázisokban (a nemzeti névtér azonosítói segítségével), akkor annyiféle kapcsolathoz juthatunk, ahányféleképpen jelen vannak ezek az egyes kulturális szegmensekben. A nemzeti névtér a fenti értelemben definiált névterek összessége vagy másként: a nemzeti kultúra legfontosabb szegmenseit egységesítő névtereket egységesítő rendszer. A magyar Nemzeti Névtér (abcd.hu) sokirányú hozzáférési lehetőséget biztosít a nemzeti kultúra dokumentumaihoz, szereplőihez, értékeihez.

Vegyük példaként Bartók Béla személyét! Bartók Bélának nyilván kiemelt helye lehet a magyar zenei adatbázisokban, a Magyar Rádió archívumában, de hivatkozásokat találhatunk rá a tévés, filmes, könyves adatbázisokban is. Ha Bartók Bélához minden adatbázisban hozzárendelik a nemzeti névtér azonosítóját, akkor ennek segítségével könnyen lehet útvonalakat építeni a különböző kulturális szegmensek között. Amíg nincs közös azonosítója, addig minden adatbázisban

külön, a többitől független útvonalakat, kulturális ösvényeket építhetünk csak. A nemzeti névterek segítségével lehet az egymástól elkülönült kulturális szigetek között hidakat, kapcsolatokat, átjárókat teremteni.

A nemzeti névtereket első körben a közgyűjteményi szereplők közti együttműködés révén kell felépíteni, de ha ez a fajta együttműködés sikeres lesz, akkor idővel ki lehet terjeszteni ezt a kooperációt a közigazgatás világára is, hiszen ott is hasonló átfedések léteznek.

Bartók Béla adatai a személynévtérben

A személynévtérben meg kell jeleníteni az adott személyre vonatkozó alapadatokat, amelyek segítségével egyértelműen azonosítani lehet a személyt (névváltozatok, születési, halálozási, foglalkozási adatok, portréképek stb.). A személynévtér több ponton is össze van kapcsolva más névterekkel: a személy születési és halálozási helyére kattintva egyből a földrajzi névtérbe léphetünk át, és ha ismertek az adott személy testületi kapcsolatai, akkor azok mentén azonnal át lehet ugrani a testületi névtérbe az archontológiai doboz segítségével. Bartók esetében két testületi kapcsolatot vettünk fel eddig a névtérbe (az MTA és az Országgyűlés tagja volt), és a testületi névtér két pontjára (az MTA és a Parlament oldalára) lehet átlépni, hogy ott aztán egyetlen listában összefogva láthassuk az összes parlamenti képviselőt, illetve akadémikust.

Nem szükséges, sőt, nem is kívánatos az, hogy minden adatot a névtér rendszerén belül tároljunk a személyekről. Fel lehet kínálni *keijelél mutató* linkeket is, amelyek más gyűjtemények oldalaira mutatnak, ahol további információt lehet

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA 2020. 01. 26.

AZONOSÍTÓ

humid

VIAF-azonosító

NÉV

Magyar Tudományos Akadémia

MTA

ARCHONTOLÓGIA

- Andrássy Gyula levelező tag (1898 - 1904) >
- Balogh Jenő levelező tag (1901 - 1912) >
- Bartók Mihály rendes tag (1995 -) >
- Bella Lajos levelező tag (1926 -) >
- Benedikt Ottó rendes tag (1958 -) >
- Berzeviczy Albert igazgatóság tag (1904 -) >
- Borbíró Virgil levelező tag (1948 - 1949) >
- Brassai Sámuel levelező tag (1837 - 1965) >

LINK

VIAF-azonosító

A Magyar Tudományos Akadémia adatai a testületi névtérben

beszerezni. Az első képen (Bartók Béla adatai a személynévtérben) több ilyen linkdoboz látható: alul, középen a személyhez kapcsolódó könyvek bibliográfiái adataira, a jobb oldalon más weboldalakra mutató linkek mentén lehet további információhoz jutni. Ha bekapcsoljuk a Nemzeti Filmintézet vagy a Magyar Rádióban és a Magyar Televízióban őrzött felvételek adatait is a névtérbe, akkor a Bartók Bélával készült interjúkat, hangfelvételeket, zeneszámokat, tévéfilmeket, mozifilmeket, vagyis mindent, amit a közgyűjteményekben tárolnak, egyetlen kattintással el lehet érni.

MELICH JÁNOS (Szarvas, 1872. 08. 18. – Budapest, 1963. 11. 20.) 2020. 01. 26.

akadémikus, egyetemi tanár, könyvtárgazdátó, nyelvész, szlovista

születési idő
halál időpontja

1870
1875
1880
1885
1890
1895
1900
1905
1910
1915
1920
1925
1930
1935
1940
1945
1950
1955
1960
1965

AZONOSÍTÓ

humid

Tudósportál azonosító

VIAF-azonosító

ISNI-azonosító

FÜGLALKOZÁS

- akadémikus
- egyetemi tanár
- könyvtárgazdátó
- nyelvész

GALÉRIA

NÉV

Melich János [HNK]

Melch. Ánós

ALAPADATOK

születési hely

születési idő

halál helye

halál időpontja

BIOGRÁFIA

- Magyar életrajzi lexikon
- Magyar írók élete és munkái
- tudósportál

ARCHONTOLÓGIA

- Magyar Tudományos Akadémia igazgatóság tag (1933 - 1946) >
- Magyar Tudományos Akadémia tanácskozó tag (1949 -) >
- Magyar Tudományos Akadémia levelező tag (1922 - 1923) >
- Magyar Tudományos Akadémia rendes tag (1923 - 1946) >

MŰVEI

- Nyelvünk szótár jövevényszótár
- Keresztneveinkről
- Székelykörtv a szlavisztikai szeminárium gyakorlatához Melich János válogatott írásából
- Einige Personen- und Völkernamen

RÖLA SZÓLÓ MŰVEK

- 14 Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002. Szerzők: Markó László, Burucs Kornélia, Balogh
- Arcképek Szarvas múltjából. Írta és szerk. Toth Lajos, rajz Kékési László. Szarvas, Szarvas Város.
- Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. Ép. 1891-1914. Hornyánszky Viktor 1/4 db.
- Uj lexikon. A tudás és a gyakorlati élet egyetemes enciklopédiája. Szerk. Dormándi László, Juhász.

LINK

- Magyar Életrajzi Lexikon.
- 1990
- magyar Wikipédia-oldal
- Tudósportál azonosító
- PTM
- VIAF-azonosító
- ISNI-azonosító

Melich János adatai a személynévtérben

A névtérkoncepció megvalósítása új értelmet adhat a lexikonok, szótárak használatának is. Ha a szótárainkat, életrajzi lexikonainkat, kulturális adattárainkat digitalizáljuk, akkor azok mind elérhetőek, használhatóak lesznek az online térben. Ha a könyvekben levő lexikai egységeket a névterek elemeihez (személyekhez, helyekhez, testületekhez) rendeljük, akkor ezek mind megjeleníthetők a névterek megfelelő pontjain, és ekkor a konkrét személyekről, helyekről, testületekről, filmekről, könyvekről szóló leírások mind egy helyen, azonnal hozzáférhetővé válnak, ami új minőséget jelent az eddigi „könyvtározási”, lexikológiai lehetőségekhez képest.

Nézzük meg Melich János oldalának egy részletét.

A *Biográfia* címkével jelölt dobozban olyan – már digitalizált – életrajzi források címei vannak feltüntetve, amelyekben életrajzi bejegyzés található Melich Jánosról (például a Magyar életrajzi lexikon vagy a Szinnyi-féle Magyar írók élete és munkái). Ha az olvasó a forrásokra kattint, akkor azonnal olvasható az ott található életrajz, és természetesen a különböző leírások azonnal összehasonlíthatók is egymással. A következő képen az látható, hogy mit ír a Magyar életrajzi lexikon Melich Jánosról.

Természetesen a többi – már digitalizált – életrajzi forrás bejegyzése is elérhető róla, és ezek mind helyben, azonnal olvashatók. Ha egy személy életrajzi adatait szeretnénk összegyűjteni, feldolgozni a továbbiakban, nem kell a könyveket keresgetni, majd a könyveket lapozgatni, hogy összeszedjünk minden adatot, amit eddig leírtak valahol, hiszen a névtér képes „leszűrni” és egyszerre megjeleníteni ezeket. Ehhez persze arra van szükség, hogy digitalizáljuk az összes fontos életrajzi forrást, majd ezeket mind felszabdaljuk úgy, hogy adott személyhez, testülethez, földrajzi helyhez csak a rá vonatkozó részeket tudjuk hozzákapcsolni. Hogy ez a munka elvégezhető, azt a névtér már jelen állapotában is kiválóan mutatja, és minél több forrást dolgozunk fel ilyen módon, annál jobban ki tud-

Szarvas város adatai a földrajzi névtérben

juk szolgálni azokat az – akár laikus, akár professzionális – érdeklődőket, akik szeretnének minden (vagy legalábbis minél több) adatot megismerni bizonyos emberekről, testületekről, helyekről stb.

Nézzünk meg egy példát a földrajzi névtér világából is! Szarvas városra keresve megjeleníthetők a város névváltozatai, jelenlegi településrészei, vízrajzi és természetföldrajzi elemei, mindezek térképen való elhelyezkedése, a különböző nemzeti (állami, közgyűjteményi), nemzetközi rendszerekben kiosztott azonosítói és sok, kifelé mutató link olyan oldalakra, ahol további adatok lelhetők fel a városról.

A névtér oldalain szinte minden megjelenített adat link is egyben, így azonnal lehet (sok irányba) továbblépni. Bármely településre igaz, hogy az azt magába foglaló nagyobb földrajzi egységek (járás, megye, régió, ország), vagy a település településrészei, vízrajzi és természetföldrajzi elemei is mind földrajzi helyek, amelyek benne vannak a földrajzi névtérben, így azonnal át lehet ugrani a saját névtéroldalukra. A településen született híres emberek listájáról egyből átugorhatunk a személynévtérbe, de ugyanígy ki lehet tenni a település legfontosabb kulturális intézményeire (iskolára, óvodára, könyvtárra, önkormányzati hivatalra stb.) mutató linkeket is, amelyek a testületi névtérbe vezetnek át.

A földrajzi névtérben is ugyanúgy cél lehet az, hogy minél több olyan külső linket vegyünk fel, amelyek kimutatnak a névtér rendszerén kívülre, de egyetlen kattintással további adatokat tesz hozzáférhetővé az érdeklődők számára. A fenti képen látható, hogy Szarvas esetében át lehet lépni a KSH Helységnévtárába (az aktuális településstatisztikai adatokért), illetve fel lehet keresni a település saját honlapját vagy a Wikipédia-oldalát.

Vannak olyan – a településhez kapcsolható – adatok, amelyeket érdemes beolgozni a földrajzi névtér rendszerébe, ha a nemzeti névteret a történelmi emlékezet táráként fogjuk fel. Ha kialakítjuk a nagyobb állami adatrendszerek és a nemzeti névtér közti kapcsolatokat (a névtér egységes azonosítóit használva), akkor a névtérrendszerhez köthetők további területi adatkörök, mint például a KSH településstatisztikai adatrendszerében (T-STAR) tárolt, idősoros adatok, vagy mondjuk a parlamenti választások adatai. A történelmi emlékezet fenntartása, a tudományos kutatás és az oktatás számára hatalmas lehetőséget kínál, ha egységes rendszerbe szervezzük a társadalmi, gazdasági, kulturális jelenségekre vonatkozó adatainkat. A rendszerben már most is elérhető a parlamenti választási, illetve a T-STAR településstatisztikai adatok 1990-től, és rendelkezésre állnak, előfeldolgozott formában, az 1900-as évek elejéről származó népszámlálási adatok, valamint az 1922-1947 közti parlamenti választások adatai is. Ezek az adatok térképen, táblázatos, grafikonos formában megjelenítve mind az oktatás, mind a kutatás számára teljesen újszerű lehetőségeket kínálnak. Minél több földrajzi térhez köthető adat kerül be a névtér rendszerébe, annál többet tudhatunk meg az adott település, járás, megye, régió, ország múltjáról és jelenéről.

A kulturálisan érdekes adatok nagy részét nem csak a térben, de az időben is el lehet helyezni, és a nemzeti névtér ebből a szempontból is új lehetőségeket

kínál azzal, hogy az időbeli adatokat ki lehet tenni az idővonalra. Ez a megoldás segítheti az embert, amikor sok találatot kap a keresés során, és az időtengely segítségével szűkítheti a találati listát, de a történeti szempontok érvényesítésének, a történeti összefüggések szemléltetésének is kiváló eszköze lehet.

A 'szabó istván' keresőfeltételre adott találati lista megjelenítése az idővonalon

Az egyes névterekben más és más adatot (más és más eseményt) érdemes ki-tenni az idővonalra: a földrajzi névtérben a földrajzi hely neveivel, közigazgatási besorolásával, területi változásaival kapcsolatos adatokat, a személynévtérben a személy alapadatait, de akár a foglalkozási vagy különböző művekkel kapcsolatos adatokat érdemes megjeleníteni. A névtér informatikai/filozófiai modellje lehetővé teszi azt is, hogy az eseményeket magukat is önálló névtérként, és így önálló szolgáltatásként lehessen kezelni, ehhez azonban szükség van még arra, hogy megfelelő felületeket, interaktív megoldásokat tervezzünk meg, fejlesszünk ki.

* * *

A nemzeti névterek adatait közgyűjteményi szakemberek szerkesztik közös, hálózati felületeken keresztül. A folyamatos és valós idejű kollaboráció biztosításához olyan alkalmazásokra, adminisztratív felületekre van szükség, amelyek lehetővé teszik ezt a fajta együttműködést. Ez a szerkesztőségi rendszer elkészült, és a közgyűjteményekben dolgozó szakemberek elkezdhetik építeni a nemzeti névtereket. A névtér publikus oldalait bárki látogathatja, a névtér adatait bárki szabadon használhatja. Ha ezeket az adatokat elvihetővé, learathatóvá, beágyazhatóvá tesszük, akkor az oktatás számára felkínálhatjuk, hogy egyfelől a tanárok minél inkább adatszerűvé tegyék az oktatást, másfelől a hallgatók minél többféle irányból elérhető, minél több belépési pontot felkínáló, adatvizualizációval támogatott, interaktív felületeken keresztül férhessenek hozzá a nemzeti kultúra értékeihez. E cél eléréséhez természetesen még sokirányú egyeztetésre és rengeteg munkára van szükség.